## OLIVIU FELECAN, *Noţiunea „muncă” – o perspectivă sociolingvistică în diacronie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia – Editura Mega, 2004, 295 p.

Lucrarea *Noţiunea „muncă” – o perspectivă sociolingvistică în diacronie*, teza de doctorat a autorului, abordează o temă prezentă în viaţa omului, în dezvoltarea sa ca fiinţă, un aspect care, deşi legat intrinsec de evoluţia sa şi a societăţii în care se dezvoltă, nu a fost analizat până acum în română, din punctul de vedere al enormei influenţe pe care munca a exercitat-o asupra omului.

Studiul este organizat în două părţi, una care urmăreşte problema din punct de vedere sociocultural şi alta care tratează aspecte lingvistice. Aparatul auxiliar cuprinde lista de *Abrevieri lexicale* şi *bibliografice*, în partea introductivă, şi *Bibliografia* şi *Indicele* de cuvinte, în partea finală.

Volumul beneficiază de o *Precuvântare* (p. 17-21) semnată de G. I. Tohăneanu, în care ne sunt prezentate câteva dintre etapele care au făcut ca acest subiect să ajungă în „mâinile” autorului, care a reuşit să îl prezinte în forma pe care o avem în faţă. G. I. Tohăneanu îşi justifică „cuvântul-înainte”, din necesitatea de a face o seamă de precizări, menite să ajute la „perceperea exactă a concepţiei autorului ei despre activitatea ştiinţifică, despre rosturile şi tradiţiile acestei activităţi” (p. 17). Astfel aflăm că iniţierea studiului a fost făcută de C. Racoviţă, ulterior, G. I. Tohăneanu a găsit în Oliviu Felecan omul capabil să ducă la bun sfârşit subiectul. De asemenea, este subliniat faptul că metoda folosită de autor este istorismul.

În cadrul *Premiselor teoretice*, autorul notează de la început tocmai lipsa frapantă a studiilor de specialitate în legătură cu raporturile complexe dintre limbaj şi muncă, în special perspectiva diacronică, lucru cu atât mai interesant cu cât munca are o importanţă covârşitoare pentru om, ea reprezentând condiţia de bază a vieţii omeneşti şi a progresului social.

Demersul porneşte, bineînţeles, de la definiţia noţiunii. Oliviu Felecan urmăreşte felul în care a fost definită munca, din cele mai vechi timpuri, până în epoca modernă. Reluând definiţia din DEX şi Petit Robert, reiese ambivalenţa termenului: activitate obositoare, grea, slugarnică *vs* activitate creatoare, înaltă, plăcută (majoritatea limbilor europene vechi posedă două etimologii separate pentru cele două accepţii).

Autorul analizează noţiunea „muncă” din perspectivă sociolingvistică, văzută diacronic, pentru „a surprinde cât mai bine caracteristicile principale ale diverselor meserii şi, implicit, ale celor care le-au aplicat” (p. 64), misiune cu atât mai dificilă, cu cât diferenţele de la un popor la altul sau de la o epocă la alta îşi spun cuvântul. Spre exemplu, analizând termenul *cultură*, la origine însemnând „munca câmpului şi rezultatele ei”, se poate face legătura cu sensul de „ridicare deasupra stării naturale prin dezvoltarea puterilor morale şi spirituale ale omului”, fără a intra însă în opoziţie cu natura. Un alt termen analizat este cel de *economie*, care avea alt sens în vechime decât în zilele noastre; la greci se referea la buna gestionare a gospodăriei proprii.

Câteva subcapitole ale primei părţi sunt dedicate muncii sclavilor şi săracilor, agriculturii, care reprezintă unul dintre cele trei compartimente ale ocupaţiilor luate spre analiză, alături de meşteşuguri, artizanat şi industrie, pe de o parte, şi comerţ, pe de altă parte.

Motivul pentru care *munca femeilor* este tratată într-un capitol distinct este argumentat de autor prin rolurile economice diferite pe care femeile şi bărbaţii le-au avut de-a lungul istoriei, existând particularităţi care o disting de îndeletnicirile bărbaţilor. În plus, adaugă autorul, femeile pot fi întâlnite în toate ocupaţiile prezentate anterior: agricultură, meşteşuguri şi artizanat, comerţ. În societatea primitivă, femeia a fost creatoarea agriculturii, ea a dezvoltat recoltarea plantelor sălbatice într-o recoltă premeditată, pregătită, îngrijită şi a reuşit să acumuleze bogăţii, fapt care poate explica instituţia matriarhatului. La greci, numai femeile mai sărace lucrează la câmp sau ca negustorese; e necesară distincţia între diferitele clase sociale. Femeile romane aveau mai multă libertate, puteau să-şi aleagă ocupaţiile în funcţie de starea socială (autorul prezintă şi diferiţi termeni utilizaţi pentru a denumi diferitele ocupaţii – vezi p. 177-178). În Bizanţ, principalele îndatoriri ale femeilor ţineau de

creşterea copiilor, prepararea hranei şi confecţionarea îmbrăcămintei; desigur, şi aici intervin deosebirile sociale (torsul şi ţesutul, ca şi la femeile romane, erau îndeletniciri în care se implicau personal).

Partea a doua a lucrării vine să discute *Noţiunea ,,muncă" în latină* şi *în română*, analizând, bineînţeles, termenii care desemnează această noţiune. Autorul remarcă varietatea termenilor: *aerumna, ars, contentio, cura, industria, labor, lucubratio, ministerium, negotium, occupatio, officium, opera, opus, studium, sudor* etc. Analiza începe cu lat. *labor* şi familia sa de cuvinte. Este urmărită transformarea semantică a acestui termen, precum şi etimologia lui. Sunt citaţi autori de dicţionare ca M. Bréal, A. Bailly, A. Ernout şi A. Meillet, care susţin că *labor, -oris* şi *laboro, -are* au aceeaşi rădăcină cu *labo, -are* şi *labor, labi, lapsus sum*, primul cu sensul ,,greutate, povară", al doilea cu sensurile ,,încovoiere", ,,clătinare", punct de vedere care nu mai este acceptat de dicţionarele mai recente.

Alţi termeni care desemnează munca sunt prezentaţi pe scurt (sinonimele ale lui *labor* şi *opus*): *actio, actus, aerumna, ars, contentio, cura, diligentia, fabrica, gnavitas, impigritia, industria, lucubratio, ministerium, negotium, occupatio*, *officium, studium, sudor* etc.; cuvintele sunt explicate având ca surse dicţionarele.

Paginile 235-248 sunt dedicate noţiunii de *muncă* în limba română, noţiune exprimată în plan lingvistic prin: *activitate, acţiune, calvar, cazně, chin, efort, îndeletnicire, lucru, meserie, ocupaţie, post, profesie, serviciu, slujbă, strădanie, travaliu, treabă, trudă.* Comparând româna cu celelalte limbi romanice, autorul identifică particularităţi care o individualizează. Din punctul de vedere care ne interesează, este vorba despre numeroasele împrumuturi (majoritatea vechi slave, dar şi din turcă şi maghiară), cuvintele moştenite din latină fiind destul de puţine. Cele mai multe sinonime sunt în legătură cu semnificaţia ,,tortură", ,,cazně", ,,suferinţă", fapt care demonstrează că munca se desfăşura în condiţii deosebit de grele. Evoluţiile semantice au făcut ca termenii *lucru* şi *a lucra* să aibă o evoluţie diferită de celelalte limbi romanice, explicabilă prin izolarea românei în cadrul Romaniei.

Concluzia autorului este că, de-a lungul timpului, ,,chinul" şi ,,câştigul" au fost strâns legate de ,,muncă", care le-a dat naştere, în mod firesc. Dintre verbele utilizate pentru noţiunea ,,a munci", autorul se ocupă de etimologia lui *a lucra* şi *a munci*, acestea fiind cel mai des folosite în limba română, ca sinonime parţiale: *a munci* < sl. *monciti*, ,,a se trudi", ,,a-şi da osteneala", ,,a se chinui", iar pentru *a lucra* există două soluţii: < lat. *lucro, -are* (*lucror, -ari*), ,,a avea un profit", ,,a câştiga", sau din lat. *lucubro, -are*, ,,a face ceva la lumina lămpii", ,,a desfăşura o activitate noaptea". Autorul este de părere că se poate vorbi de o etimologie dublă în acest caz.

Cei doi termeni ilustrează două mentalităţi diferite, una a populaţiei romane, cealaltă a celei slave, autorul propunându-şi să urmărească felul în care au interferat sensurile celor două cuvinte în română. (vezi p. 251 şi urm.). *A lucra* a căpătat sensul ,,a câştiga"; populaţia muncea pentru obţinerea unui profit, erau oameni liberi şi trăiau într-o oarecare bunăstare; ,,truda", ,,munca înrobitoare" erau necunoscute acestora până la invazia popoarelor slave, munca pentru câştig transformându-se în muncă pentru a supravieţui.

Capitolul de *Concluzii* este şi un rezumat al lucrării, parte tradusă şi în franceză şi în engleză. Volumul se încheie cu o listă de numeroase lucrări incluse în bibliografie (lucrări *citate* şi *citite,* cum precizează G. I. Tohăneanu în *Precuvântare*, p. 21) şi cu un *Indice* al termenilor referitori la muncă, cuprinzând cuvinte româneşti, latineşti şi slave.

Studiile de sociolingvistică de la noi, dar nu numai, s-au îmbogăţit astfel cu o lucrare care, prin tema abordată şi prin felul în care a fost realizată de autorul ei, se impune în bibliografia de specialitate, dar este, în acelaşi timp, şi o lectură atractivă pentru cei dornici să aibă o viziune cuprinzătoare asupra unui aspect care defineşte existenţa umană.

*VERONICA ANA VLASIN*
*Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară*
*,,Sextil Puşcariu"*
*Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21*